

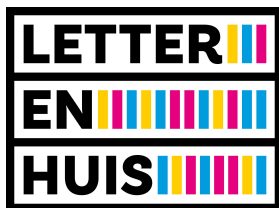
Lesbundel Moederfiguren

“Niets is zo internationaal als het begrip moeder. Bij dat woord houdt alle discussie op. Arm en rijk, vriend en vijand begrijpen elkander. Alle schilders, die hun moeder beschikbaar hadden, hebben zich ingespannen om haar te vereeuwigen. En ook voor schrijvers is zij een ware bron waaruit geput kan worden als geen andere.”
Willem Elsschot leest uit eigen werk, 1937

Moederfiguren

Lesbundel Creatief schrijven
bij de tentoonstelling *Moeders*
voor de 3de graad secundair onderwijs

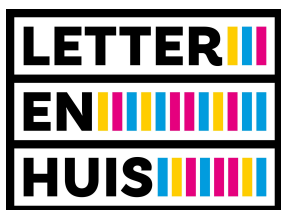
Beste leerkracht

In het Letterenhuis loopt tot 31 december 2026 de **tentoonstelling *Moeders***. **Literatuur en moederschap** werden in het verleden vaak gezien als onverzoenbaar: het beeld van de schrijver, eenzaam opgesloten in zijn werkkamer, botst met dat van de moeder die een druk gezin bestiert. Maar is dat wel zo? De tentoonstelling zet in drie thema's de schijnwerpers op moeders in de literatuur. In het thema *Moedertaal* bewijzen hedendaagse schrijvers en hun 'voormoeders' dat moederschap een volwaardig literair onderwerp kan zijn. In het thema *Moederfiguren* maak je kennis met complexe vrouwenfiguren in de literatuur, niet alleen in fictie maar zeker ook in de autobiografische teksten die auteurs over hun moeder schreven. In *Dubbel/Leven* wordt ten slotte de vraag gesteld hoe moeders het schrijven en het moederschap combineren, iets wat eeuwenlang als onmogelijk en zelfs onwenselijk werd beschouwd.

Wanneer auteurs over hun moeder schrijven, betekent dat vaak een hoogtepunt in hun oeuvre. Denk aan autobiografische romans als *Sprakeloos* van Tom Lanoye, *Gestameld liedboek* van Erwin Mortier of recent *Autobiografie van mijn lichaam* van Lize Spit. Soms slagen ze er pas na de dood van hun moeder in om die complexe relatie aan het papier toe te vertrouwen. Andere schrijvers vierten hun moeder in gedichten of zetten fictieve moeders op de wereld die in het collectief literair geheugen gegrift staan.

Inspiratie genoeg dus om met je leerlingen creatief aan de slag te gaan en hen hun moeder te laten vereeuwigen op papier. In deze lesbundel vind je **prikkelende schrijfopdrachten** en **boeiende leestips** binnen het thema *Moederfiguren*. Met opdrachten in uiteenlopende genres, van autobiografische moederdag gedichten tot tragische toneeldialogen, bieden we je verschillende invalshoeken om het thema **toegankelijk** te maken voor jouw leerlingen.

We wensen jullie veel creatief schrijfplezier!

Aan de slag

Deze bundel geeft **vier lestips** om creatief te schrijven over moeders en richt zich op leerlingen uit de **derde graad middelbaar onderwijs**. Elke tip is vergezeld van een **literatuurfragment** uit heden of verleden, **informatie over de auteur** én **leestips** voor wie het onderwerp verder wil uitdiepen. Als je alle lestips uitgebreid in de klas behandelt, kan je hiermee **4 à 5 lesuren** invullen, maar je kan de tips ook als afzonderlijke schrijfo opdrachten inzetten.

Met de lestips werk je aan onderstaande **doelen** binnen de **sleutelcompetenties Nederlands en cultureel bewustzijn**:

- De leerlingen drukken zich creatief uit met taal.
- De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.
- De leerlingen analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken.
- De leerlingen gaan in interactie over de relevantie van literaire teksten voor hun leefwereld, voor de samenleving waarin ze leven en voor de samenleving waarin de teksten ontstonden.
- De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.
- De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.

Aandachtspunten

- Sommige opdrachten hebben een autobiografische insteek. Moedig je leerlingen zeker aan om geslaagde creaties te delen met hun moeder!
- Autobiografisch schrijven kan soms confronterend of pijnlijk zijn. Merk je dat een opdracht moeilijk is voor een leerling? Ga in gesprek. Geef de leerling indien nodig de mogelijkheid om iets anders te schrijven. Verplicht zeker niet om de oefening te vervolledigen.

GOUDEN TIP: Wil je met je klas de tentoonstelling in het Letterenhuis bezoeken en onder begeleiding van een schrijfdocent een moederdaggedicht schrijven?

[Vraag op de website van het Letterenhuis je bezoek aan.](#)

Tip 1: Schrijf je herinnering

Ik herinner me.

Ik herinner me het blauwe plastic kinderbad op de tafel in de voorkamer. Ik herinner me de textuur van het blauw-wit geruite washandje, op mijn tong op mijn lippen, terwijl ik in het bad zit – de aanslag op mijn papillen, de zerpe smaak van zeep.

Ik herinner me, zij en haar zus hebben me in een handdoek gewikkeld, ik herinner me de kou van de vloer onder mijn voeten. Ik herinner me dat ze later zei: Dat je dat nog weet. Je kon nog maar pas stappen.

Ik herinner me het huis, leeg nog zonder broers en zussen. Dat ik tussen de blokken en de autootjes over de zwart-witte tegelvloer op haar toe kruip. Ze draagt een zwarte maillot want 's middags doet ze turnoefeningen op een rieten mat. Ik kruip op haar toe, ze kijkt geamuseerd op me neer. Ik ga zitten op haar voeten, die ze onder mijn billen op en neer beweegt. Ik dein en schommel en schater.

Uit: Erwin Mortier, *Gestameld liedboek*, 2011.

OVER DE AUTEUR

Erwin Mortier (1965) is een Vlaamse schrijver, dichter, essayist en vertaler. Hij studeerde kunstgeschiedenis in Gent en behaalde het diploma van psychiatisch verpleegkundige. In 1999 debuteerde hij met de zeer succesvolle roman *Marcel* en besloot hij van zijn pen te leven. Voor zijn roman *Godenslaap*, over een vrouw die herinneringen ophaalt aan haar leven tijdens de Eerste Wereldoorlog, kreeg hij de AKO Literatuurprijs.

In *Gestameld liedboek: moedergetijden* schrijft hij over het ziekteproces van zijn moeder die aan Alzheimer lijdt. In korte fragmenten in een poëtische stijl roept Mortier herinneringen op aan zijn moeder, wiens eigen herinneringen aan het verdwijnen zijn. In het gekozen fragment neemt hij ons mee naar een herinnering uit zijn vroege kindertijd.

SCHRIJFTIP

De leerlingen schrijven in verschillende stappen over een vroege herinnering aan hun moeder.

- Laat ze als voorbereiding op zoek gaan naar verschillende zintuiglijke ervaringen in het fragment. Ze duiden die aan in 5 verschillende kleuren. Bv. de textuur van het blauw-wit geruite washandje (tast), de zerpe smaak van zeep (smaak), de zwart-witte tegelvloer (zicht),... Zijn er zintuigen die ontbreken of minder duidelijk aanwezig zijn? Hoe zouden ze die invullen in

deze tekst (bv. de stilte van een leeg huis, het plonzen van een kind in het bad, de geur van de zeep).

- Hou met de leerlingen een korte brainstorm van enkele minuten. Welke herinneringen aan hun moeder komen spontaan in hen op? Laat ze er zo veel mogelijk op papier zetten. Benadruk dat ze losse woorden moeten opschrijven, nog geen uitgebreid verhaal!
- De leerlingen kiezen één herinnering uit die ze gedetailleerd uitschrijven. In hun tekst gebruiken ze alle zintuigen. Laat hen net als Mortier met herhalingen werken ('Ik herinner me...', 'Ik herinner me...') om steeds dieper in hun herinnering te duiken.
 - **Alternatief:** De leerlingen maken een 'herinneringencollage'. Bij elke 'ik herinner me' beschrijven ze een andere, nieuwe herinnering, waarbij telkens één zintuig de hoofdrol speelt.
- Laat hen online of in een magazine op zoek gaan naar een beeld dat bij hun herinnering past.
 - **Alternatief:** Je kan de leerlingen vooraf vragen om een foto mee te brengen naar de klas als hulpmiddel bij het schrijven. Je kan vervolgens een 'herinneringenzoektocht' organiseren. De leerlingen lezen elkaars uitgeschreven herinneringen en gaan op zoek naar de juiste foto bij elke herinnering.

LEESTIPS

Schrijvers over hun moeder

- Tom Lanoye, *Sprakeloos* (2009)
- Diane Broeckhoven, *Wat voorafging* (2016)
- Hind Eljadid, *Kruimeldief* (2021)
- Lize Spit, *Autobiografie van mijn lichaam* (2024)

Tip 2: Moederdaggedicht

Aan mijne moeder

Moeder, mij heugen de dagen maar nauw
toen ik 's avonds in slaap mij gebaarde
om te rusten in uw schoot, en ik soezend, toch flauw
voeld'uw adem die steeds mij bedaarde.

Gij droegt mij te slapen, gij dektet mij toe
en deed mij gebedekens lezen;
'k hield uw hand in mijn handjes, mijn oogen dicht toe:
toen droomd'ik en sliep zonder vreezen.

Voorheen, toen w'op oudejaarsavond vergaard,
op ons moeders gezondheid eens dronken,
heb ik steeds vol ontroering het zwijgen bewaard,
maar 'k omhelsd' U met oogen die blonken.

En nu, als wij somtijds te zamen weer zijn,
't is nog alles het zelfde lijk vroeger:
dan praat ik van liefde, van vreugd en van pijn,
maar ik durf U niet kussen als vroeger.

Uw handen zijn grof en uw oogen wat moe,
ik heb u zoo dikwijls doen weenen,
ik heb er nooit aan gedacht in mijn dagelijks gedoe
dat de dood U eens mede kon nemen.

Wij hebben elkaar in zoo lang niet omarmd,
werd ik soms wat te groot of te schrande,
gij te dof en te oud? Is ons liefde verarmd,
Moeder, zijn wij vervreemd aan elkander?

Willem Elsschot, 1902.

OVER DE AUTEUR

Willem Elsschot (pseudoniem van Alfons de Ridder, 1882-1960) was een romanschrijver en dichter uit Antwerpen. Elsschot werkte in de reclamewereld. Als schrijver was hij voorstander van bondig en helder taalgebruik: het verzameld werk omvat dan ook amper 700 pagina's. Romans als *Kaas*, *Villa des Roses* en *Het dwaallicht* blijven nog steeds geliefd en enkele werden intussen zelfs als graphic novel uitgegeven. Elsschot had een sterke band met zijn moeder Adèle van Elst en droeg verschillende gedichten aan haar op.

SCHRIJFTIP

Waarom bloemen en pralines geven als je jouw moeder ook een gedicht cadeau kan doen? De leerlingen schrijven aan de hand van verschillende vragen een persoonlijk moederdaggedicht.

- De uitdaging is om in het gedicht weg te blijven van clichés en algemeenheden over moeders. Laat als inleiding bijvoorbeeld het [moederdaggedicht](#) op Fleurop.nl zien. Voor wie is dit gedicht geschreven? Is het persoonlijk? Herkennen ze hun moeder erin?
- Bespreek kort met de leerlingen hun beleving van het gedicht van Elsschot. Wat vinden ze ervan? Welke zinnen spreken hen aan? Welke minder? Zouden ze dit zelf naar hun moeder schrijven?
Bespreek de vorm en de inhoud. Wat is het rijmschema? Hoe is het taalgebruik? Zijn er woorden of zinnen die ze niet begrijpen? Hoe beschrijft de auteur zijn moeder? Wat is hun onderlinge band? Is dit herkenbaar?
- De leerlingen denken na over hun moeder aan de hand van verschillende vragen:
 - Hoe spreek jij je moeder aan? (mama, moeder, moeke,...)
 - Beschrijf je moeder op een doodgewone zondag. Welke outfit heeft ze aan? Hoe zit haar haar? Hoe kijkt ze? Wat doet ze?
 - Beschrijf een mooie of grappige herinnering aan je moeder (of kies er een uit de vorige opdracht als je die ook met de klas hebt gedaan). Dit moet nog niet in dichtvorm!
 - Is jullie band door de jaren veranderd, zoals bij Elsschot? Hoe?
 - Welke eigenschappen van haar herken je bij jezelf? Hoe verschillen jullie? Wanneer botsen jullie?
 - Schrijvers gebruiken stijlfiguren om hun gedichten kleur te geven. Een daarvan is een vergelijking, waarbij een dichter iets met iets anders vergelijkt, op basis van een overeenkomst. Bedenk zelf een vergelijking voor de ogen, de handen of de stem van je moeder: bv. 'mijn moeders stem is als een orkaan'.
 - Schrijf met behulp van de notities uit de vorige oefening een gedicht met de titel: 'Aan mijn...(aanspreking van je moeder)'. Je kiest zelf of je rijm gebruikt of niet.
- Wil je er een echte moederdagactiviteit van maken? Laat je leerlingen de gedichten op mooi papier overschrijven en in een envelop stoppen. Zo kunnen ze hun gedicht cadeau doen aan hun moeder.

LEESTIPS

Gedichten van schrijvers over hun moeder

- Willem Elsschot, 'Moeder' (Uit: *Verzen van vroeger*, 1934)
- Hugo Claus, 'De moeder' (Uit: *Oostakkerse gedichten*, 1955)
- Maud Vanhauwaert, 'ze vraagt of het beter gaat met mijn gsm' (Uit: *Ik ben mogelijk*, 2011)
- Charlotte Van den Broeck, 'Waserette De Netezon' (Uit: *Kameleon*, 2015)

Tip 3: In het hoofd van de moeder (ZKV)

SCHRIJFTIP

Voor deze tip vertrekken we van een beeld. Deze keer schrijven we niet als kind maar kruipen we in het hoofd van de moeder om een Zeer Kort Verhaal te schrijven.

- Kies vooraf een illustratie uit de bijlage achterin de bundel of laat de leerlingen er een uitkiezen. Toon enkel het beeld, zonder titel of context.
- Laat de leerlingen een minuut lang in stilte naar het beeld kijken.
- De leerlingen beantwoorden in groepjes van twee een aantal vragen bij het beeld. Maak duidelijk dat ze deze antwoorden mogen verzinnen, er is geen juist of fout antwoord.
 - Wie zijn de personen op de afbeelding? Waar zijn ze? Waarom zijn ze daar? Wat voelen ze? Wat zien ze? Wat is er gebeurd? Wat gaat er nog gebeuren?
- Met de antwoorden op hun vragen schrijven de leerlingen nu individueel een **Zeer Kort Verhaal (ZKV)**. Een [Zeer Kort Verhaal](#), ook flitsverhaal of handpalmverhaal genoemd, telt minder dan 300 woorden. De leerlingen schrijven een ZKV van slechts één alinea. Belangrijk: ze schrijven vanuit het perspectief van de moederfiguur. Ze kijken door de ogen van de moeder en volgen haar gedachtegang.
- Laat de leerlingen in hun groepjes van twee elkaars verhaal lezen. Zijn ze met dezelfde antwoorden tot een ander verhaal gekomen? Wat zijn de gelijkenissen en de verschillen?
- **Extra uitdaging:** Wil je je leerlingen extra uitdagen? Laat ze een [six word story](#) schrijven, een Zeer Kort Verhaal in slechts zes woorden. Het bekendste voorbeeld is van de Amerikaanse schrijver Ernest Hemingway: 'For sale: baby shoes, never worn.' Organiseer een ZKV-wedstrijd bij hetzelfde beeld en laat de leerlingen op elkaars verhalen stemmen.

LEESTIPS

Boeken vanuit het moederperspectief

- Ernest Claes, *De moeder en de drie soldaten* (1939)
- Kristien Hemmerechts, *Een zuil van zout* (1987)
- Mireille Cottenjé, *Wisselspoor* (1991)
- Ingrid Vander Veken, *Papavers* (1997)
- Aya Sabi, *Half leven* (2022)
- Anneleen Van Offel, *De stem van Sulina* (2024)

Tip 4: Mamma Medea

Medea	Waarom kijkt gij naar mij? Zoekt naar mijn man. En vraagt aan hem maar naar de zin ervan.
De sportleraar	Hoe moet ik zelf nog leven, na zo'n gruweldaad? Woorden, tranen, vloeken — alles schiet tekort. Een groter kwaad dan dit kan niemand ooit bedrijven.
Medea	Ik ken er een dat Jason treffen kan. Nog meer dan het verlies van zijn madam.
De werkster	(stilte) Nee... Ik smeeek u. Niet de jongens.
De sportleraar	De jongens?
De werkster	Kreoon en Kreousa kon u tenminste nog iets verwijten. Wat hebben die schaapjes misdaan?
De sportleraar	Mijn God, de jongens... Jason? Waar is Jason! (af)
Medea	Ik heb het koningshuis van deze stad Verdelgd, met stam en wortel. Denkt ge dat Ik straks een standbeeld krijg, of een schavot? En dat de wraak zich zal beperken tot Een wildvreemd wijf dat men beschouwt lijk zot? Als wreder handen dan de mijne klaarstaan Om hen te molesteren als mijn straf, Grijp ik dat recht, die hun het leven gaf.
De werkster	U hebt het heft in handen. Doe het niet. Gun uzelf wat vrede in de rest van uw leven, hoe kort dat ook mag duren.
Medea	Ik heb geen leven meer, en ook geen vrede. Als ik verga, vergaan ze met mij mede.
De werkster	U wilt alleen staan? Ik trek mijn handen van u af. Hier heb ik niets meer mee te maken. (af)
Medea	Niet zwak zijn nu. Komaan. Bijt op uw tanden. Zet uw verstand op nul en legt uw hart Aan banden. Eén moment, één houw. Daarna Hebt ge uw leven lang nog om te rouwen. (af, het huis in)

OVER DE AUTEUR

Tom Lanoye (1958) is een Vlaamse romanschrijver, dichter, columnist, scenarist en theatermaker. Hij leeft en werkt in Antwerpen en Kaapstad (Zuid-Afrika). Naast een veelgelezen en veelzijdige auteur is hij ook een geëngageerde deelnemer aan het publieke debat. In zijn boek *Sprakeloos* schrijft hij over zijn moeder, een amateuractrice die na een beroerte haar spraakvermogen kwijtraakt. In zijn toneelwerk probeert hij zo veel mogelijk grote vrouwenrollen te creëren. De tekst van *Mamma Medea* schreef hij op vraag van en voor actrice Els Dottermans.

ACHTERGROND

Medea wordt verliefd op Jason. Hij overtuigt haar om hem te helpen het Gulden Vlies te veroveren, maar daarvoor moet ze haar familie verraden. Jason neemt Medea mee naar Griekenland, waar ze een vreemde is tussen de Grieken. Wanneer hij haar verlaat voor Kreousa, de dochter van koning Kreoon, neemt ze wraak. Ze vermoordt Kreousa en Kreoon met een vergiftigde jurk. Omdat ze weet dat de stadsbewoners achter haar en haar kinderen aan zullen komen én om Jason te raken vat ze het plan op de kinderen zelf te doden. In bovenstaande scène heeft een bode (de sportleraar) net verteld wat er in het paleis met Kreousa en Kreoon is gebeurd.

Medea is waarschijnlijk een van de bekendste en beruchtste moederfiguren in de literatuurgeschiedenis. Uit wraak doet zij iets wat voor een moeder ondenkbaar is: haar eigen kinderen doden. De naam Medea is zo bekend dat er in de psychologie zelfs wordt gesproken van het Medea-syndroom: het fenomeen waarbij een ouder zijn kind doodt om de andere ouder te treffen. De tragedie van Euripides werd ontelbare keren herwerkt door schrijvers die hun eigen interpretatie hebben gegeven aan Medea's gruweldaad. In de versie van Lanoye wordt de dood van de kinderen een machtsstrijd tussen Medea en Jason: niet alleen Medea maar ook Jason doodt een kind, om zijn gelijk te halen.

SCHRIJFTIP

De leerlingen bedenken een (alternatief) einde voor het toneelstuk. Ze schrijven dit uit in dialoogvorm en brengen hun dialoog voor de klas.

- Lees met de leerlingen de scène van Lanoye. Wat denken ze dat er hierna gaat gebeuren? Je kan ook een uitvoering van de laatste scène bekijken op het [Archief voor Onderwijs](#) (vanaf 00.58).

- Het kan nuttig zijn met de leerlingen de beweegredenen van Medea te bespreken. Waarom doet ze wat ze doet? Dit artikel uit [Humo](#) geeft inzicht in de psychologie achter zogenaamde Medea-moorden.
- Laat hen in groepjes van vier bedenken hoe het verder gaat. De leerlingen zijn vrij in hun keuze voor een tragisch einde of een happy end (of iets ertussenin). Afhankelijk van de finaliteit kan je hen het concept van een deus ex machina uitleggen. Misschien duikt die hier ook op?
- De leerlingen brengen hun alternatieve eindes voor de klas. Welk einde vinden ze het sterkst?
- **Alternatief:** Wil je er geen toneelopdracht van maken? Laat de leerlingen een whatsapp-gesprek tussen Jason en Medea uitschrijven waarin duidelijk wordt wat Medea van plan is.
- **Alternatief:** Kunnen de personages aan het noodlot ontsnappen? Laat je leerlingen op een A3'tje of in de grafische ontwerptool Canva een stroomdiagram uitwerken waarin elke keuze leidt tot een ander einde. Begin met het moment waarop Medea ontdekt dat Jason haar wil verlaten. Voor welke keuzes staat Medea? Wat is er qua afloop allemaal mogelijk?
 - **Deze opdracht een digitale upgrade geven?** Met [Twine](#) kan je leerlingen met minimale programmeerkennis een interactief verhaal laten ontwerpen. Deze [tutorial](#) (tot 4.50) legt helder uit hoe je hieraan begint.

LEESTIPS

Toneel met sterke moederfiguren

- Cyriel Buysse, *Het gezin van Paemel* (1902)
- Hugo Claus, *Een bruid in de morgen* (1955)
- Arne Sierens, *Moeder en kind* (1995)

KIJKTIPS

Sterke moederfiguren vandaag op het toneel

- Toneelhuis, Olympique Dramatique, theater arsenaal, [De Meeuw](#) van Anton Tsjechov
- KVS, Toneelhuis, Lisaboa Houbrechts, [Moeder Courage](#) van Bertolt Brecht
- Cie Tartaren en Ine Hubben, [Moed\(er\)](#)
- Julie Delrue, [Mamamanie](#)

Bijlage: Beelden bij schrijftip 3

De beelden bij deze opdracht zijn afkomstig uit de collectie van het Letterenhuis

- Albert Daenens, *Vrouw met hoed en vlechten en dochtertje*, ca. 1920
<https://collectie.letterenhuis.be/doc/tg:lhpr:10270>
- Edward Dujardin, *Helena vraagt vergiffenis aan haar moeder*, litho voor het verhaal *Moederliefde* van Hendrik Conscience (1912)
<https://collectie.letterenhuis.be/doc/tg:lhpr:9842>
- Alfred Ost, *Vluchtende moeder met kind* (1917)
<https://collectie.letterenhuis.be/doc/tg:lhpr:10719>
- Jozef Cantré, *Jaakske en zijn moeder*, houtsnede bij het verhaal *Jaakske met zijn fluitje* (1926-1930) <https://collectie.letterenhuis.be/doc/tg:lhpr:10595>
- Anne Westerduin, illustratie uit het prentenboek *Betti Spaghetti* van Marc de Bel (2001)